

de Cat.).

Narrioles és un mot poc documentat que sembla ser usual a la zona Urgell-Segarra. Masclans (*Els noms vulgars*, Barcelona 1954, 166) basant-se en les dades de *DFa*, l'identifica com a nom de dues classes de cards: *Centaurea solstitialis* ('blanquiella') i *Centaurea calcitrapa* ('card estrella'), i a més *Xantium spinosum* ('floravia'), que és una altra espècie de card dels anomenats cadells. Masclans en un estudi seu (1948) localitza *narrioles* (*Cent. calcitr.*) a Segarra. D'altra banda, *DAG* registra la variant *arnioles* a Barbens, a l'Urgell, com a sinònim de 'blanquiella' (*Cent. solstit.*).¹ No tenim més dades d'aquestes formes. En tot cas, emperò, deuen relacionar-se amb *oriola* que és un de molts altres noms donat a *Cent. solstitialis*. Masclans el localitza a Ultramort (Emp.), aplicat a aquesta espècie i també a *Cent. calcitr.*, i *AlcM* inclou el següent treballengües registrat a Llofrui: «Un camp d'*orrioles*, ¿qui l'endesoriolarà? Jo l'endesoriolaré, que d'altres endesoriolats n'he». El mall. *riola* dit de *Cent. solstit.* és clarament una antiga *oriola* amb la pèrdua de la vocal inicial per afèresi.² El cat. *oriola* juntament amb l'oc. *auriolo* (f.) prové del ll. AUREOLA 'd'or'. Respecte l'aspecte semàntic, comp. la definició que dona Mistral d'*auriolo* «centaurée du solstice, plante à fleurs jaunes et étoilée en forme d'auréole».³

La forma *narriola* sembla haver resultat en la construcció una (o)riola > (u)narriola, i d'on per metàtesi la variant *arniola*. És difícil pensar en una relació, almenys en l'estat de la nostra documentació, entre *narrioles* i *narrón* 'gespet', que JCoromines va registrar a l'arag. de Panticosa i Linas de Broto (1963),⁴ i que pot venir del basc *nar* (variant de *lar*) 'espí, esbarzer'.⁵

¹ Confirma l'esp., *Cent. solstit.*, Cadevall (*Flora Cat.* III, 1923, 382-83), que duu a més aquesta nota: «Aquesta bonica planta que rebem aquests dies (juliol de 1922) de Barbens, a l'Urgell, és coneguda amb el nom de *arnioles* o *blanquielles*». — ² Masclans, *l. c.*, p. 53a cita aquesta cançó popular de Mallorca: «Tots es cards i ses *rioles* / voldria porer tair, / sols que tengués bon segar / s'estimat dins Ses Sitjoles», i *AlcM* de Lluchmajor: «Espineta de *riola*, / quantes picades m'has dades! / També lo card girgoler / m'ha picat moltes vegades». — ³ Mistral va usar aquest mot en la seva poesia (*Mireio*, 359 i 384). — ⁴ En aquest poble JCoromines registra, a més, el topònim *Planas de Narronal*. — ⁵ L'arag. *narrón* pot ser un diminutiu d'aquest mot basc que Azkue dóna de roncalès i el recull, a més, a Otxandiano (bisc.); Azkue considera *nar* com a una variant fonètica del guip. *laar*, bs. fr. *labar* (que té -rr) «zarza, planta rastrera», forma que localitza en tots els dialectes, llevat del suletí; *lar* en el llenguatge comú d'anav., bnáv., guip. i lab. significa «cambrón, abrojo; épine». És veritat que gèspet no és planta espinosa, però de fet punxa poc o molt quan és ben sec.

NARTEX, 'vestíbul, pòrtic, davant la porta d'una església', pres del gr. eclesiàstic *ναρθέξ* id. □ 1.ª doc.:⁶⁰

S. xx.

En francès es documenta el 1721; el sentit originari grec era 'fèrula' i 'caixa de mort feta de canyes de fèrula', i d'on s'havia pres el sentit arquitectònic.

NARVAL, 'cetaci del mar Àrtic', pres del danès *narhval* id. □ 1.ª doc.: Lab. 1888.

En francès *narval* apareix des del mitjan S. xvii (1646, 1663), l'anglès *narwhal* des de 1658 i el castellà *narval* des de 1706. En tots aquests idiomes són préstecs a l'escandinau; el segon component *hval* és germà de l'angl. *whale* 'balena'; el primer és insegur, veg. Skeat, s. v.

NAS, 'òrgan de l'olfacte', amb el fr. *nez*, oc. *nas*, it. *naso*, prové del llatí NASUM id. Mot usual des dels orígens de l'idioma. □ 1.ª doc.: Llull.

També en 1371 JMarc (1356, 1398), c. 1398 Ll. d'Aversó (1488), Eiximenis (escrit un cop *lo nars*);¹ *Tirant* (*DAG.*), 1575 OPou, *ThPu.*: «Lo nas. Nasus, si», «Los forats del nas. Nares, ium» (pp. 246-7). A l'Alta Ribag. *naso*.² En el sentit de 'peça de ferro que serveix d'encaix o de bastiment' en *DAG.*; *nas* 'cap, promontori' (a Formentera, JCoromines 1963).³ Tipus de nassos: *nas aguilenc*, *nas rom* (1507, Busa-Nebr.), *nas camús* (*ThPu.*), *nas xato* (Lab. 1839). Les locucions *sentir de nas* 'sospitar, endevinar les coses' (*Spill*, v. 207, c. 1460; *Procés d'Olives*, v. 1906, f. S. xv), *arufar lo nas*, *ficar lo nas* en (Lab. 1839), i *deixar amb un pam de nas* (Lab. 1888). En les locucions com *pegar* (o *caure* o *parar*) *de nassos*, *tancar la porta a algú pels nassos* etc., emprats pels escriptors com JRuyra, Massó i Torrents etc., l'ús del *nas* en plural sembla ser un calc castellà, suggerit per les expressions com *sonarse las narices*, *darle a uno en las narices*, *meter uno las narices* etc. *DFa*. admet el plural només en *tancar la porta a algú pels nassos*, però fins i tot en aquest cas pot ésser un calc del castellà.

El català antic distingia entre el *nas* nom de l'òrgan total i *nariu* 'cada un dels forats del nas' (cf. it. *il naso* i *le narice*), i com que *nariu* sovint s'usava en plural amb el significat de 'nas' (veg. infra), veiem de vegades l'ús del *nas* en plural en el sentit de 'nariu': «Sancta Maria dix: Senyor! per què obrir?, que ja put --- E havia-y grant gent, e tot hom stava ab los nassos tapats» (St. Vicent Ferrer, *Quar.*, 207.148); un exemple modern en Maragall: «Què és això que us ix pels nassos» (*AlcM*); segons *DAG*. *nassos* 'forats del nas' és usual en el Camp de Tarr.

DERIV.: *Nassada* [1864, *DAG.*, exs. de JRuyra i d'altres autors moderns en *AlcM*]. *Nassal* 'cap de l'elm corresponent al nas' [c. 1375, *Hist. Troy.*]. *Nassut* adj. 'de nas gros' [S. xviii]. *Nassejar* 'furetejar', 'aspirar amb el nas' etc. (mall., men.) i *nassar* 'ficar el nas' [exs. en autors moderns]; *desnassar* 'llevar el nas' [Lab. 1839], *esnassar* 'esnargar, tallar el nas' [Llull, *Contempl.*, 304, 26; usat modernament per AMAlcover, *AlcM*]; cf. *quedar enmassat* (els gossos), es diu entre els caçadors del Maresme quan els gossos tenen embussades les fosses nasals per l'excés de mucositat,